

פרק שמיני

היישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם השנייה

מבוא

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה ב-1.9.1939, החלו להגיע אל ארץ ישראל שמועות על הפגיעה הקשה ביהודי אירופה על ידי גרמניה הנאצית. מצב זה העמיד את היישוב היהודי בפני דילמה כיצד יש כעת לנהוג כלפי השלטון הבריטי בארץ. מצד אחד, ערב המלחמה, פרסמו הבריטים את הספר הלבן השלישי (מאי 1939), שביטל למעשה את ההבטחה לבניין הבית הלאומי בארץ והעלייה היהודית וקניית הקרקעות הוגבלו מאוד. אך מן הצד השני, במהלך המלחמה, בריטניה לקחה חלק במאבק נגד הנאצים, והיה בכך תקוות הצלה ליהודי אירופה.

דילמה זו חילקה את הישוב היהודי בארץ לשני מחנות שביניהם התנהלו ויכוחים מרים וקשים. צד אחד טען כי בעת הקשה הזו יש לעצור את המלחמה בבריטים ולשתף עמם פעולה ככל האפשר כדי לעזור לה במלחמה באירופה, שהרי יש בה אינטרס משותף ליהודים ולבריטים כאחד. לטענתם, בשעה זו אין להחליש את בריטניה על ידי מאבק העלול לעכב את הצלת מיליוני היהודים מגורל מר. כמו כן, שיתוף פעולה גם יאפשר לישוב היהודי מגוון רב יותר של פעולות למען יהודי אירופה.* בנוסף, נטען כי שיתוף פעולה כזה יכול להביא את בריטניה, לאחר סיום המלחמה, לביטול הספר הלבן ולנתינת הטבות מדיניות ליישוב היהודי כאות הוקרה על הנאמנות היהודית והעזרה במלחמה.

לעומתם, היו שטענו שגם במהלך המלחמה, האויב העיקרי אינו גרמניה אלא בריטניה, ויש לפעול נגדה כל עוד הספר הלבן לא בוטל והשלטון הבריטי אינו מאפשר עלייה והתיישבות חופשית בארץ. לטענתם, הפסקת פעולות ההתנגדות כלפי הבריטים, המחזיקים במדיניות הספר הלבן, הפוגעת בהתפתחות הישוב היהודי בארץ, עלולה להביא לפגיעה קשה בסיכויים להקמת מדינה יהודית, שהיא קריטית וחשובה להצלת העם היהודי כולו. לכן יש להמשיך ולהילחם נגד המנדט בארץ בכל האמצעים ואף במאבק מזוין.

רוב היישוב, הנהגתו ומוסדותיו, היה בעד שיתוף פעולה וסיוע ללחימה הבריטית בגרמניה ובעד הקפאת המאבק הישיר בבריטים. עם זאת, בתוך היישוב היה גם מיעוט שהמשיך במאבק ישיר וחרף נגדם. חשוב לציין, כי העמדה שנקט היישוב בסוגיה זו הושפעה רבות ממצב המלחמה באירופה ומהיקף הידיעות על גורל היהודים בה.

* ראו חורבן וגבורה:
נאציזם ושואה, עמ'
236-239.

עם זאת, על אף שרוב מוסדות היישוב הקפואו את פעילות המאבק הישיר נגד הבריטים, הם ניסו בכל זאת לאחוז בשני קצותיו של החבל, ולהמשיך לקדם את בניין הבית הלאומי, למרות הגבלות הספר הלבן השלישי. זאת באמצעות פעולות של התיישבות ועלייה. כפי שאמר בתחילת המלחמה דוד בן גוריון, המנהיג הבולט של היישוב היהודי בארץ ישראל, שהיה אז בתפקיד יושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית: "עלינו לעזור לאנגליה במלחמתה, כאילו לא היה ספר לבן; ולעמוד כנגד הספר הלבן, כאילו לא הייתה מלחמה".

שאלה מנחה לסרט: כיצד התמודד היישוב היהודי בארץ ישראל עם השאלות שאליהן הצולא השנייה והשאלה הציבו בפניו?

מושגים מרכזיים:

- ההעפלה
- הלח"י
- הפלמ"ח
- מצדה על הכרמל
- הבריגדה היהודית
- הסדון

סעיפי הפרק:

סעיף א': שיתוף הפעולה עם הבריטים

סעיף ב': כינון המנדט הבריטי על ארץ ישראל

סעיף א. שיתוף הפעולה עם הבריטים

שאלה מנחה לסרט: באילו צורה קיבל היישוב היהודי בשיתוף הפעולה עם הבריטים, באופן שאליהן הצולא השנייה?

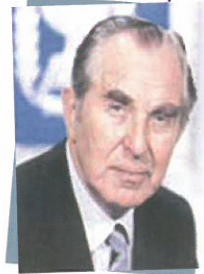
שיתוף הפעולה עם הבריטים בזמן המלחמה התרחש בכמה אופנים:

א. ההתגייסות לצבא הבריטי והקמת הבריגדה היהודית

ההתנדבות לצבא הבריטי כדי להילחם בגרמניה לא הייתה מובנת מאליה בשל החשש של הפקרת ההגנה על היישוב היהודי. היו מי שחששו שהיישוב היהודי יישאר ללא אפשרות להגנה עצמית מספקת מפני ערביי ארץ ישראל אם רוב הכוחות החזקים של היישוב לא יהיו בארץ ישראל. בשלב מאוחר יותר, כשהגרמנים התקרבו לשעריה של ארץ ישראל, אף התעורר החשש שההתנדבות לצבא הבריטי תמנע מהיישוב היהודי מלהגן על עצמו מפניהם. ההתגייסות הייתה אף כרוכה בהתרחקות מארץ ישראל ובעזיבת המשפחה. דתיים חששו שלא יצליחו לשמור על אורח חיים דתי בצבא הבריטי. ואכן רוב המתגייסים הדתיים לא הצליחו לשמור בצבא הבריטי על אורח חיים דתי.

אף על פי כן, כמעט 40,000 יהודים מארץ ישראל התנדבו לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, כדי להילחם באויב העם היהודי והאנושות כולה. ב-1942 המוסדות הלאומיים של היישוב אף הכריזו על גיוס חובה לרווקים בגילאי 20-30. המתגייסים עסקו בתחומים רבים של הלחימה: הנדסה, תובלה, תחזוקה, רפואה, ביצורים והגנה. היו מהמתנדבים שאף הגיעו לחיל האוויר והיו לטייסים, והיו שהשתלבו בחיל התותחנים. הצבא הבריטי מינה גם רבנים צבאיים שדאגו לצרכיהם הדתיים של החיילים היהודים, והעניק להם דרגות צבאיות בכירות.

חיים הרצוג (1918-1997, תרע"ח-תשנ"ז) - הנשיא השישי של מדינת ישראל. בנו של הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג. בשנת 1935 עלה לארץ ישראל מאירלנד, למד בישיבת מרכז הרב ובישיבת חברון. ב-1936 התגייס ל"הגנה", ובמהלך המרד הערבי הגדול שירת בירושלים, בעיקר בעיר העתיקה. ב-1942 הוסמך כעורך דין בבריטניה. היה בין המתנדבים לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ושירת כקצין מודיעין. ב-1947 חזר לארץ ישראל. נלחם במלחמת העצמאות, השתתף כהקמת חיל המודיעין, ועמד בראש מחלקת המודיעין במטה הכללי (לימים אגף המודיעין). סיים את שירותו בדרגת אלוף. לאחר שחרורו כיהן כשגריר ישראל באו"ם וכחבר כנסת.

נשים שהתנדבו לצבא הבריטי, גויסו בעיקר לחיל העזר לנשים (אט"ס). * בחיל העזר מילאו נשים תפקידים לא קרביים כמו בישול, נהיגה, פקידות וקשר, במטרה לאפשר לגברים רבים ככל הניתן לשרת בתפקידי לחימה.

* האט"ס הוקם בבריטניה ב-1938 כארגון שאינו שייך רשמית לצבא וב-1941 הפך לחלק ממנו.

1. לפי הכרזה, מה תפקידן של הנשים בצבא הבריטי?
2. במה שונים הלבוש והתפקיד של הנשים במלחמה לפי הכרזה בספר **מסורת ומהפכות**, עמ' 104, מתפקידן לפי הכרזה כאן? מהי משמעות השינוי?

שאלת גיוס נשים לצבא

ההכרה בצורך לסייע לצבא הבריטי במאבקו נגד הנאצים ובעלי בריתם, עוררה את שאלת גיוס הנשים לצבא. העמדות בסוגיה זו חצו את הגושים הפוליטיים ויוכוח ער התנהל ביניהם.

מצדדי גיוס הנשים טענו שאם נשים יכולות ליטול חלק בכלל המפעל הציוני, כולל גיוס למחתרות השונות, אין סיבה שלא יוכלו ליטול חלק גם במאבק נגד הנאצים ובעלי בריתם הפוגעים בעם היהודי באירופה. הם גם הביעו את ביטחונם ביכולתן של הנשים לשמור על עצמן וביכולתן של הנשים הדתיות לשמור על דתן.

בין המתנגדים היו שהעדיפו שנשים תמלאנה את מקומם של הגברים שהתגייסו בפיתוח המשק היהודי בארץ ישראל ותשמורנה על שגרת החיים ביישוב היהודי. היו שהעלו את החשש שללא עבודת הנשים עלולים ערבים לתפוס את מקומן של העבודה והתוצרת העברית. אחרים התנגדו משום שרצו לשמר את חלוקת התפקידים המסורתית בין גברים לנשים. נימוקים נוספים היו החשש שנשים לא תצליחנה לשמור על כבודן וצניעותן ושהגיוס יוביל לנישואי תערובת עם לא יהודים ולנטישת ארץ ישראל והציונות. בחוגים דתיים התעורר גם החשש שהיעדר יחידות דתיות בצבא הבריטי יקשה על נשים דתיות לשמור על דתן.

ככל שהמלחמה התארכה, מספר המתגייסות עלה, והן מילאו בהצלחה את תפקידן. גם התמיכה בגיוס הנשים גברה, עד שבמחצית 1942 הכריזו המוסדות הלאומיים על צו גיוס לנשים. בשלב זה רק הרבניונים, הרבנות הראשית וחוגים דתיים (לא כולם) המשיכו להתנגד לגיוס הנשים כשהתברר להם שחלק מחששותיהם התאמתו והיו ביניהן נישואי תערובת עם לא יהודים, נטשו את ארץ ישראל ולא הצליחו לשמור על דתיותן. כארבעת אלפים נשים מהיישוב היהודי התגייסו לצבא הבריטי. רק עשרות מהן היו דתיות.

קבוצת מתנדבים שפעולתם נחרתה עמוק בזיכרון הישראלי היא הצנחנים הארץ ישראליים: 33 צנחנים וצנחניות מאומנים מארץ ישראל הוצנחו באירופה ב-1944 בידי הצבא הבריטי, ו-5 נוספים הסתננו בדרכי היבשה והים, כדי לסייע בהשגת מידע מודיעיני. מבחינת היישוב, מלבד העזרה למאמץ המלחמתי, הסתננות הצנחנים לאירופה הייתה גם ניסיון ליצור קשר עם שרידי יהדות אירופה ולסייע להם. למעשה לא הייתה לצנחנים השפעה רבה מבחינה מעשית, כי הרי 38 איש לא יכלו להשפיע משמעותית באירופה הכבושה. אך מבחינה סמלית הייתה להם משמעות רבה, כמופת לנכונותו של היישוב להקריב מעצמו למען אחיו שבגולה. שבעה מהצנחנים הישראליים נתפסו ונרצחו עם אחיהם באירופה.

חנה סנש (1921-1944, תרפ"א-תש"ה) - חלוצה, משוררת ולוחמת יהודייה. עלתה לארץ מהונגריה ב-1939, והצטרפה להקמת הקיבוץ שדות ים. ב-1943 התנדבה לצבא הבריטי, והצטרפה לקבוצת הצנחנים שצנחו על אדמת אירופה, במסגרת המאבק בגרמניה הנאצית. היא צנחה בקרואטיה, סמוך לגבול של הונגריה הכבושה, וכשעברה את הגבול להונגריה נתפסה, עונתה והוצאה להורג. לאחר הצניחה על יד הונגריה כתבה חנה סנש שיר קצר בשם "אשרי הגפרור" ומסרה אותו לידיו של צנחן אחר, בבקשה שימסור את השיר לחבריה מהקיבוץ, אם לא תחזור.

אשרי הגפרור/ חנה סנש

אֲשֶׁרִי הַגִּפְרוֹר שֶׁנִּשְׁרַף וְהָצִית לְהָבוֹת,
אֲשֶׁרִי הַלֵּהָבָה שֶׁבְּעֶרְבָה בְּסִתְרִי לְבָבוֹת.
אֲשֶׁרִי הַלֵּבָבוֹת שֶׁיָּדְעוּ לְהִדָּל בְּכָבוֹד...
אֲשֶׁרִי הַגִּפְרוֹר שֶׁנִּשְׁרַף וְהָצִית לְהָבוֹת.

מהו המסר שביקשה חנה סנש להעביר בשיר זה?

המתנדבים אמנם השתלבו ביחידות הצבאיות השונות, אך הנהגת היישוב ביקשה להקים יחידה צבאית נפרדת עבור המתנדבים והמתנדבות יהודי ארץ ישראל, בדומה לגדודים העבריים שיזמו טרומפלדור וז'בוטינסקי ופעלו במסגרת הצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה, ואף השתתפו בכיבוש ארץ ישראל. אך ממשלת בריטניה לא מיהרה להיענות לבקשה מחשש מפני הקמת גרעין צבאי יהודי, שלאחר המלחמה יוכל לעמוד כנגד בריטניה במאבקו לעצמאות יהודית. רק לקראת סוף המלחמה, ב-1944, בגלל המספר הרב של המתנדבים, והסבל המיוחד שהיה מנת חלקו של העם היהודי במלחמה הזו, הוקם גדוד שכל כולו יהודי, בעיקר מאנשי היישוב - **הבריגדה היהודית, החי"ל** (חטיבה יהודית לוחמת). * אף שהוקמה רק בסוף המלחמה, הבריגדה היהודית השתתפה בכיבוש צפון איטליה וחשיבותה הלאומית הייתה רבה בעיני היישוב היהודי.

סמל הבריגדה היהודית.

הגיוס לצבא הבריטי תרם לצמיחת הכוח המגן היהודי בארץ ישראל. רבים ממפקדי צה"ל רכשו את ניסיונם הצבאי במסגרת השירות בצבא הבריטי, אם כמתנדבים שהשתלבו בין שורותיו, ואם כלוחמים בשורות הבריגדה היהודית. כפי שנראה בפרק 10, במלחמת העצמאות היה על היישוב להילחם לראשונה מול צבאות מדינה מאומנים, כך שהאימון הזה היה משמעותי מאוד.

מרדכי מקלף (1920-1978, תר"ס-תשל"ח) - הרמטכ"ל השלישי של צה"ל (בשנים 1953-1955). מקלף נולד וגדל במושבה מוצא, עד מאורעות תרפ"ט, שבהן נרצחו רוב בני משפחתו ואילו הוא עצמו הצליח להימלט בקפיצה מהקומה השנייה של בית המשפחה. מנעוריו היה חבר בהגנה, והצטרף גם לפלוגות הלילה המיוחדות של יוניגייט. התגייס לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ולחם גם במסגרת הבריגדה היהודית. אימוני ולחימתו במסגרת הצבא הבריטי הכינו אותו להשתתפותו בניהול קרבות במלחמת העצמאות.

גם האצ"ל התגייס לסיוע לבריטניה במלחמה. עם פרוץ המלחמה הביע ז'בוטינסקי תמיכה בבעלות הברית, ובעקבותיו הודיע האצ"ל על הפסקת כל הפעולות נגד בריטניה, כדי שלא להפריע לה להילחם באויבו הגדול של העם היהודי. מלבד ההתגייסות של חברי האצ"ל כפרטים לצבא בריטניה, האצ"ל סייע לבריטניה כארגון: הוא השיג ידיעות מודיעיניות לטובת הצבא הבריטי, ויצא לפעולות בשירות בריטניה. ב-1941 יצא כוח של האצ"ל לפעילות מבצעית נגד כוחות פרו-נאציים בעיראק. בפעולה זו נהרג **דוד רזיאל**, מפקד האצ"ל.

ב-1942 (תש"ב) התקדמו כוחות גרמניים לכיוון מצרים, במטרה לכבוש את כל המזרח התיכון, ובתוכו גם את ארץ ישראל. * למשך כמאתיים ימים של חרדה עמד היישוב מול סכנה ממשית של כיבוש גרמני.

* ראו חורבן וגבורה: נאציזם ושואה, עמ' 77, 82.

מכתב משה שרת לקלוד אוכילק, 17.4.1942

כשהאיום לכיבוש גרמני של ארץ ישראל נראה ממשי, פנה משה שרת, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, אל הגנרל קלוד אוכילק, מפקד הארמייה השמינית הבריטית, בדברים אלו:

אין כל ספק שאם ישטפו הנאצים את ארץ-ישראל, יושמדו כל יהודי הארץ הזאת. השמדת הגזע היהודי הוא סעיף בסיסי בתורה הנאצית. הידיעות המוסמכות שפורסמו לאחרונה מעידות, שמוציאים אל הפועל את המדיניות הזאת באכזריות שלא תתואר במלים. מאות אלפי יהודים נספו בפולין, בארצות הבלקן, ברומניה ובמחוזות שאליהם פלשו הגרמנים בברית-המועצות, כתוצאה מהוצאות-להורג בסיטונות, גירושים בכוח והתפשטותם של רעב וחולי בגיטאות ובמחנות-הריכוז. יש יסוד לחשש שחורבן מהיר שבעתיים יפקוד את יהודי ארץ-ישראל, אם יפלו בידי הנאצים.

(ארכיון ציוני מרכזי 5089/25)

1. לפי משה שרת, באלו דרכים מצאו היהודים את מותם באירופה עד 1942?
2. על פי מה שלמדתם בספר **חורבן וגבורה: נאציזם ושואה**, איזו דרך להמתת יהודים לא הוזכרה על ידי שרת? מדוע היא אינה מזכרת לדעתכם?

דברי שרת משקפים את הידיעות שרווחו בהנהגת היישוב בקשר למחיר שגבתה מלחמת העולם השנייה מן היהודים, ידיעות שהיו חלקיות אך מספיק חמורות. * משום כך פלישת הנאצים לארץ ישראל נראתה מאיימת יותר משליטתם באירופה: הרי שנאתם ליהודים, ולעצם רעיון המדינה היהודית שהחל להתרקם בארץ, עלולה הייתה להשמיד גם את היהודים וגם את חלומם תוך זמן קצר.

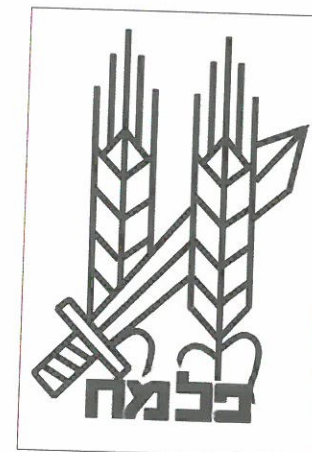
** ראו חורבן וגבורה: נאציזם ושואה, עמ' 226-228.

2א. סיוע המחתרות לבריטניה הלוחמת

סוריה ולבנון היו אזורים המנדט של צרפת, שהייתה מדינת חסות של גרמניה. * מטוסים איטלקיים הפציצו את ערי החוף כמה פעמים והסבו אבדות. בנוסף לכך תמכו בפשיזם ובנאצים גם רבים מערביי ארץ ישראל ועיראק. כך שהיישוב היהודי בארץ חש בחגורת החנק המתהדקת, והחרדה ותחושת חוסר האונים גאו. בנקודה זו נוצר שיתוף פעולה עם הצבא הבריטי להגנה על הגבול הצפוני של ארץ ישראל.

במסגרת התכונה להתגוננות מפני האיום הנאצי, והניסיון לסייע לבריטניה במלחמתה, הוקם **הפלמ"ח**, ראשי תיבות של: פלוגות מחץ. הפלמ"ח היה הכוח הצבאי הסדיר של ההגנה. הוא הוקם בשיתוף פעולה עם הבריטים - לראשונה זכה ארגון ההגנה, שעד אז לא היה חוקי, להכרה רשמית מאת הבריטים. עם התקרבות הסכנה הגרמנית, אף נאותו הבריטים לממן חלק מפעילותו של הפלמ"ח. תפקיד הפלמ"ח היה להתכונן להגנה על היישוב היהודי במקרה של כיבוש גרמני, ובינתיים הוא אף סייע לבריטים במלחמה נגד האויב הגרמני.

במסגרת פעולות הפלמ"ח יצאו ב-1941 (תש"א) 23 לוחמים, **כ"ג יורדי הסירה**, קבוצת לוחמי פלמ"ח שהתמחו בימאות, לפעולת חבלה בלבנון. הלוחמים, יחד עם קצין בריטי שהתלווה אליהם, נעלמו, ועד היום לא נודע מה עלה בגורלם.

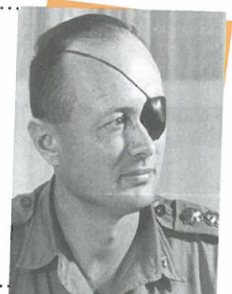
סמל הפלמ"ח.

לוחמים מכ"ג יורדי הסירה באימונים ימיים.

מאוחר יותר באותה שנה יצא הפלמ"ח לפעולות גם בשטח סוריה ולבנון, וזו הייתה הפעם הראשונה שניתנה לכוח צבאי של היישוב לנסות את כוחו כנגד כוח צבאי של מדינה.

משה דיין (1915-1981, תרע"ה-תשמ"ב) - מצביא, מדינאי ואיש ציבור ישראלי, ממפקדי "ההגנה". ב-1941 איבד את עינו במהלך פעולה של הפלמ"ח בשטח סוריה, כחלק מהמלחמה לצד בריטניה. הרמטכ"ל הרביעי של צה"ל (1953-1958), ומפקדו במהלך מבצע קדש. היה חבר כנסת ושר בממשלות ישראל, שימש בתפקיד שר הביטחון בשנים 1967-1974 ושר החוץ בשנים 1977-1979.

תפילה בגטו ורשה למען יהדות ארץ ישראל

אפילו בגטאות בפולין שררה חרדה שמא יתקרב הצורך ללבו של העם היהודי - לארץ ישראל. בקיץ 1942, ערב הגירוש הגדול מגטו ורשה, כשנודע שהגרמנים מתקרבים לשערי ארץ ישראל, התפללו יהודים בגטו לשלום היישוב היהודי הקטן בארץ ישראל הרחוקה:

סמוך לאקציה הראשונה, שהחלה בתשעה באב [תש"ב], שמענו דרך הרמקולים שהגרמנים מתקרבים לארץ ישראל, ואבי חזר מהתפילה ואמר לנו שהרבי [מפיאסצנה] ובעוד שטיבלך ביקשו מהמתפללים להגיד פרקי תהילים לשלום ארץ ישראל. יום אחד הוא חזר ואמר משהו מאוד מעניין: "ישבנו ושוחחנו על זה שהגרמנים מתקרבים לארץ ישראל עם הרבי והוא אמר משהו מאוד מעניין, שמפלת הצורך תתחיל בשערי ארץ ישראל". באותם התנאים, היהודים הרעבים, המעונים מתפללים לשלום ארץ ישראל, הכוח הזה שנתנה האמונה היה עצום.

(עדות ברכה קרוסר, ארכיון יד ושם, 0.3/7691)

מצבם של יהודי גטו ורשה היה אז קשה ממצבם של יהודי ארץ ישראל. למרות זאת הם התפללו לשלומם של יהודי ארץ ישראל - מה אפשר ללמוד מכך?

היישוב גיבש יחד עם הבריטים תכנית למקרה של פלישת הגרמנים לארץ. הבריטים אמורים היו לסגת מהארץ, לרכז את כוחותיהם באזור עיראק ולשקם מחדש את כוחותיהם כדי לכבוש שוב את הארץ. בינתיים היישוב היהודי היה אמור להתרכז באזור חיפה ולנהל משם את המאבק על חייו. המאבק היה כמעט חסר סיכוי, אך לאנשי היישוב היהודי היה ברור שבמקרה של כיבוש גרמני, לא יישארו להם ברירות רבות. הם ביצרו את אזור הצפון, והחלו

להתכונן למלחמה. תכנית זו
 כונתה **מצדה על הכרמל**, שם
 שאולי מראה למה ציפו אנשי
 היישוב מתכנית הביצורים הזו:
 הקרב שנערך במצדה שבהלי
 יהודה, אחרי חורבן הבית
 השני, היה ללא כל תקווה
 לניצחון, אלא ביטא רק לחימה
 עד הסוף, בחירה במוות מתוך
 מסירות נפש, גבורה, ושאיפה
 לעצמאות ולחופש.

כונקר על הר הכרמל שהוכן במסגרת תכנית "מצדה על הכרמל".

תכנית "מצדה על הכרמל" (תכנית הצפון), 1942

האיום על ארץ ישראל חלף רק עם ניצחון הבריטים בקרב אל-עלמיין, * מאז גם צמצמו הבריטים את שיתוף הפעולה עם ההגנה.

ב-1941 (תש"א) יצא הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, רבה הראשי של ארץ ישראל, למסע בארצות הברית, שבמהלכו נפגש עם נשיא ארצות הברית ותבע ממנו להציל יהודים. כאשר רצה לחזור לארץ ישראל הזהירו אותו הבריטים וקבוצות של רבנים בארצות הברית, כי פֶּלם של הנאצים מרחף מעל ארץ ישראל והיא עלולה להיכבש. אך הוא ענה להם כי נביאי ישראל התנבאו על שני חורבנות, ולא על חורבן בית שלישי - וחזר לארץ. חזרתו ליישוב, למרות כל הסיכונים (גם בדרך היו סכנות רבות - הספינה שבה אמור היה להפליג טובעה על ידי צוללת וכל נוסעיה נספו), חיזקה את רוחו של היישוב בשעה קשה זו:

ראו חורבן
וגבורה: נאציזם
ושואה, עמ' 82.

לסיכום הסעיף:

הנהגת היישוב היהודי הובילה מהלך של שיתוף פעולה עם הבריטים במהלך מלחמת העולם השנייה כשהיישוב היהודי נענה להנהגה: רבים מבני היישוב התגייסו לצבא הבריטי, ואף הוקמה **הבריגדה היהודית**; ובמסגרת ההגנה על הארץ מפני אפשרות של כיבוש נאצי הוקם **הפלמ"ח**, ונבנתה תכנית **מצדה על הכרמל**. הניסיון הצבאי שרכש היישוב היהודי בשנות המלחמה קידם את ביטחון היישוב, וביסס את יכולתו להתקדם לקראת הקמת מדינה עצמאית המסוגלת להגן על עצמה.

סעיף ב. המאבק בבריטים

שאלה וניהל סעיף: כיצד בא לידי ביטוי המאבק בבריטים בתקופת מאמצי העולם השנייה?

כפי שלמדנו בקרב היישוב הייתה דילמה כיצד להיאבק בבריטים: האם רק בתחומים שהוא נפגע בהם כתוצאה מהגבלות הספר הלבן - כלומר, עלייה והתיישבות - או גם לפתוח במרד מזוין, כלומר, בהתנגדות בנשק חם? רוב היישוב המשיך להיאבק רק בהגבלות הספר הלבן, בתחום העלייה וההתיישבות - תחומים שלא פגעו באופן ישיר במלחמתה של בריטניה בגרמנים. על המאבק הצבאי הישיר בבריטניה, לעומת זאת, ניטשו ויכוחים מרים ביישוב, ורוב היישוב נטה שלא לפנות לצורת מאבק זו.

11. המאבק בהגבלות על העלייה

עוד לפני המלחמה הוגבלה מכסת העלייה היהודית; וגם בזמן מלחמת העולם השנייה, כשהידיעות על רצח יהודי אירופה הגיעו לידיעת העולם החופשי, המשיכה בריטניה לקיים בקפדנות את מגבלות הספר הלבן על העלייה וההתיישבות. בריטניה לא נתנה אישורי עלייה להמוני היהודים שניסו להימלט מאירופה הבווערת, ובכך סיכלה את סיכויי ההצלה האחרון שנותר להם לאחר שגם שאר מדינות העולם סגרו שעריהן בפני הפליטים היהודים.*

מוסדות היישוב התגייסו להצלת אחיהם מאירופה גם באמצעות עלייה בלתי חוקית, שכונתה **ההעפלה**. אך גם כשכבר נעשו כל הניסיונות להצלת היהודים והם הועלו על הספינה בדרכם לחירות ותחייה בארץ ישראל - הבריטים נאבקו בהם וניסו למנוע את כניסתם לארץ בכל דרך אפשרית. הגבלות הבריטים, יחד עם האדישות הכללית והשנאה ליהודים בארצות הכבושות, הפכו את הצלחת ההעפלה למשימה כמעט בלתי אפשרית. אך ההעפלה המשיכה לכל אורך שנות המלחמה, אם כי בהיקף מצומצם מאוד: בסך הכול ניצלו במסגרת ההעפלה בתקופת המלחמה כ-17 אלף יהודים, ב-25 אניות. המאבק על ההעפלה היה סיכויים האחרון של היהודים להינצל, ופעמים רבות הבריטים סיכלו סיכוי אחרון זה.

שתי דוגמאות ייחודיות למאבק באמצעות העפלה הן סיפורן של האניות פאטריה וסטרומה. **פאטריה** הייתה אניית גירוש בריטית, בה ריכזו הבריטים ב-1940 (תש"א) מעפילים משלוש

*ראו חורבן וגבורה: נאציזם ושואה, עמ' 53-55.

אניות העפלה שנתפסו על ידם. ההגנה, בניסיון לעכב את הגירוש, הטמינה באנייה מטען חבלה, שנועד לגרום לה נזק קל בלבד - אלא שהפצצה קרעה את דופן האנייה בתחילת הפלגתה, והיא שקעה אל המצולות תוך כרבע שעה בלבד. 216 מעפילים, יחד עם 51 אנשי צוות וחיילים בריטיים, טבעו מול חופי הארץ.

סטרומה הייתה ספינת טיולים ישנה, שלא הייתה אמורה לשאת למעלה מ-100 איש. ב-1941 נעשה ניסיון לחלץ בעזרתה יהודים מרומניה הפשיסטית והאנטישמית, בעלת בריתה של גרמניה. למעלה מ-760 מעפילים עלו על סיפונה, מתוכם למעלה ממאה ילדים. הספינה, שמנועה התקלקל במסע, עגנה בחופי תורכיה שלא הסכימה להוריד את הנוסעים אל חופיה. הבריטים התנגדו להבאתם לארץ - גם אם ינוכה מספר העולים ממספר אישורי העלייה החוקיים שניתנו על ידם. לאחר למעלה מחודשיים של שהות בספינה בתנאים איומים של קור, צפיפות, מחלות ורעב - נגררה הספינה המקולקלת אל לב הים השחור, ונעזבה שם. הספינה טובעה על ידי צוללת רוסית שזיהתה אותה בטעות כספינת אויב. מכל נוסעיה שרד רק אחד.

נוסף לכך, גם עליית יהודים מארצות האסלאם נתקלה בקשיים. במהלך מלחמת העולם השנייה, כאשר נעשה כמעט בלתי אפשרי לחלץ את יהודי אירופה, שליחי התנועה הציונית החלו להתמקד בעידוד וסיוע לעלייה מארצות האסלאם. ראינו שהמצב הביטחוני של היהודים בארצות האסלאם התערער במחצית השנייה של תקופת המנדט. התערערות זאת הגיעה לשיאה בפרעות הפרהוד* והגבירה את המוטיבציה של יהודים בארצות האסלאם לעלות לארץ. רוב מעפילי ארצות האסלאם בשנים אלו הגיעו מסוריה, לבנון, עיראק ולוב. ההעפלה מארצות האסלאם נתקלה בקשיים רבים, שהתווספו על קשיי המעפילים מארצות אירופה: בשונה מההעפלה מאירופה, שנתקלה בבעיה בדרך כלל רק כשהגיעה לחופי הארץ, ההעפלה מארצות האסלאם נתקלה בקשיים כבר עם ההתארגנות ליציאה, שכן בחלק גדול מארצות אלו הייתה נוכחות בריטית, וגם החברה המקומית התנגדה ליציאת היהודים לכיוון ארץ ישראל - ולכן ההעפלה התארגנה בצורה מחתרטית וחשאית, והמעפילים יצאו בקבוצות קטנות. הקשיים הרבים הובילו לכך שמספר המעפילים מארצות אלה היה קטן - כמה אלפים בלבד. המעפילים הגיעו בעיקר בדרך היבשה, ובשונה מהמעפילים מאירופה, רובם הצליחו לעבור את הגבול בשלום ולהיכנס לארץ ישראל.

12. המאבק בהגבלות על התיישבות

גם בתחום ההתיישבות המשיך היישוב היהודי להתרחב ככל האפשר, תוך התעלמות מההגבלות הבריטיות. כבר בשבוע שלאחר פרסום הספר הלבן השלישי (ב-1939, תרצ"ט) הוקמו בלילה אחד שבעה יישובים חדשים ברחבי הארץ, ועד סוף אותה שנה הוקמו תשעה יישובים נוספים. בתקופת מלחמת העולם השנייה הוקמו למעלה מ-50 יישובים חדשים ברחבי הארץ, כמו פרדסיה (1940), כפר עציון (1943) וגבעת שמואל (1944). נרכשו קרקעות והוקמו יישובים בצפון הארץ ובדרומה, במטרה להרחיב את שטח ההתיישבות היהודית. בין השאר הוקמו ב-1943 גם שלוש נקודות התיישבות חדשות בנגב (שלושת המצפים בנגב: גבולות, בית אשל ורביבים), שבכל ההצעות לחלוקת הארץ לא נכלל בשטח שיועד למדינה

*לעיל עמ' 229-230.

היהודית, ונאסר על היהודים להתיישב בו. המתיישבים בנגב ערכו ניסויים חקלאיים במקום, ובחנו דרכים לעבודה חקלאית באדמת המדבר, וגידולים חקלאיים המתאימים לאזור זה, כדי להקל על ההתיישבות בעתיד באזור.

בדרום מישור החוף הוקם ב-1943 קיבוץ **יד מרדכי**, על שם מרדכי אנילביץ', שנפל כמה חודשים קודם לכן במרד גטו ורשה. בתמונה, אנדרטה שהוקמה בקיבוץ ב-1950 לזכרו, על יד מגדל המים, שנפגע במלחמת העצמאות.

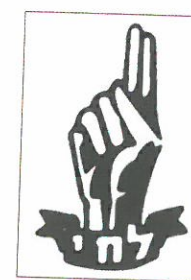

חקלאי זורע חיטים בקיבוץ גבולות, היישוב הראשון שהוקם בנגב, 1943.

33. המאבק המזוין נגד השלטון הבריטי

הלח"י

כאמור לעיל, הייתה הסכמה רחבה ביישוב היהודי שבמהלך המלחמה נגד הגרמנים ובעלי בריתם חייבים להימנע ממאבק ישיר בבריטים. גם **האצ"ל** שהוקם על רקע התנגדות למדיניות ההבלגה של ההגנה, הקפיד את מאבקו המזוין נגד הבריטים לאורך רוב שנות המלחמה, ובין חבריו היו שאף התגייסו לצבא הבריטי. הפסקת המאבק המזוין של האצ"ל בבריטים הובילה ב-1940 (ת"ש) לפרישת קבוצה מהאצ"ל בראשות אברהם שטרן, אשר הקימה את **הלח"י** (ראשי תיבות: **לוחמי חירות ישראל**).

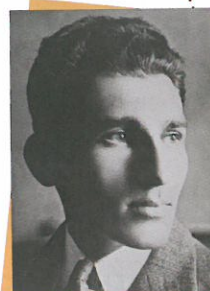

סמל הלח"י

אנשי הלח"י האמינו שיש להמשיך ולהילחם נגד הבריטים בעד הקמת המדינה היהודית למרות מלחמתם של הבריטים נגד הגרמנים ובעלי בריתם. אנשים מהארגון התנקשו באנשי ממשל בריטים ואף ביצעו פעולות טרור, בעיקר בבריטים וגם בערבים. הלח"י לא פגע במכוון באזרחים בריטיים, אלא רק באנשי ממשל וצבא. ב-1944 ניסה ארגון הלח"י להתנקש בחייו של הנציב העליון הבריטי מקמייקל אך הוא הצליח רק לפצוע אותו קלות. לאחר מכן התנקש הלח"י בהצלחה בחייו של הלורד מוין, שר לענייני המזרח התיכון, בהיותו במצרים. שני חברי לח"י שביצעו את הפעולה, אליהו חכים ואליהו בית צורי, נתפסו והוצאו להורג לאחר שנדונו למוות על ידי בית דין מצרי. מספר אנשיו של הלח"י היה קטן, אך פעולותיו היו נועזות והותירו רושם רב.

בניסוח עקרונות הפעולה של הארגון, נקבע כי המטרה הסופית היא "הקמת משטר חברתי ברוח מוסר ישראל והצדק הנבואי. בו יחיו חיי אחווה, שלום ורעות כל בני האומה באשר הם בניה, אות ומופת לגויים". "בעיית הערבים תיפתר באמצעות חילופי אוכלוסין", וחלק מתהליך הגאולה יהיה "בניין הבית השלישי, כסמל לתור הגאולה השלמה".

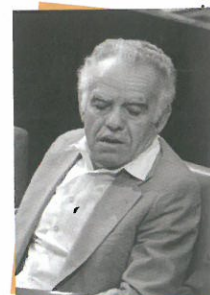
הארגון פגע גם באוכלוסיה אזרחית של ערביי ארץ ישראל, נעזר בשוד בנקים לצורך מימון פעילותו, ולא ראה עצמו מזוהה עם קבוצה פוליטית כלשהי ביישוב, אלא פעל על דעת עצמו בלבד - ופעילותו הייתה שנויה במחלוקת ביישוב. רק בשנת 1980 הכירה מדינת ישראל בתרומתו של הלח"י להקמת המדינה, והעניקה לחברי המחתרת את "אות הלח"י.

אברהם שטרן (1907-1942, תרס"ח-תש"ב) - מייסד הלח"י ומפקדו הראשון. ידוע גם בכינויו המחתרתי "יאיר". לפני שנקרא להתמקד במאבק על ארץ ישראל עסק שטרן בעיקר בכתיבת שירים, ובכתיבת עבודת דוקטורט בספרות, אך משהשתכנע שכוחותיו דרושים למאבק על הארץ, גייס אליו את כל כולו. שטרן נתפס על ידי הבריטים בדירת מסתור בתל אביב, לאחר חיפושים ממושכים, ונורה במקום ללא ניסיון התנגדות מצדו. בנו שנולד כמה חודשים לאחר הירצחו נקרא על שמו יאיר אברהם שטרן.

רוב היישוב התנגד לדרך פעולתו של הלח"י, בטענה שהיא פוגעת:

- (1) במאמץ המלחמתי של בריטניה במלחמתה נגד גרמניה, האויבת הנוראה מכל של העם היהודי.
 - (2) ביחסיו של היישוב עם בריטניה, מה שלא יותיר סיכויים להקמת הבריגדה היהודית, ויגרם לבריטים להתייחס לכלל היהודים בתקיפות ובחוסר שיתוף פעולה, כחבורה של טרוריסטים.
 - (3) במאבק הלאומי במישור הבינלאומי, שכן עדיף שהעולם יראה את היישוב היהודי המבליג והמתון אל מול הטרור הערבי, כדי שיאמין שראוי להעניק לו מדינה.
 - (4) במוסר, שכן רוב היישוב האמין שאין לפגוע בחפים מפשע, שלא מעורבים בצורה ישירה בפגיעה ביהודים, גם לא כדי לקדם את התפתחותו של היישוב ולהגן עליו טוב יותר.
- מ-1942 (תש"ב), לאחר שהבריטים הרגו את מפקד הלח"י, אברהם שטרן, והרגו או כלאו את שאר אנשי ההנהגה של הלח"י, לא היה ללח"י מפקד עליון אחד אלא הנהגה משותפת שכללה שלושה חברים, שהמרכזי ביניהם היה **יצחק שמיר**.

יצחק שמיר (1915-2012, תרע"ו-תשע"ב) - ממפקדי הלח"י, היה לימים ראש הממשלה השביעי של מדינת ישראל. נולד ברוסיה הלבנה, ועזב ב-1935 את לימודי המשפטים שהחל בהם כדי לעלות לארץ ישראל. החל ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים, אך עזב את לימודיו ב-1937, כשהצטרף לאצ"ל. בתחילת הפילוג נשאר שמיר באצ"ל, אך ב-1941, בעקבות שיתוף הפעולה של האצ"ל עם הבריטים, שהיה הדוק מדי לטעמו, עבר ללח"י. בין השנים 1955-1965 שירת ב"מוסד". ב-1973 נבחר לכנסת מטעם מפלגת הליכוד. ב-1977 נבחר ליושב ראש הכנסת. ב-1980 התמנה לשר החוץ, וב-1983 היה לראש הממשלה עד 1984 ושוב בשנים 1986-1992.

המנון הלח"י, שעד לפרישתו ב-1940 (ת"ש) היה המנונו של האצ"ל, נכתב בידי אברהם שטרן ב-1932. המילים "מְשׁוּרָה מְשַׁחֵרֵר רַק הַמָּוֶת" נחקקו על קברו.

חַיִּילִים אֶלְמוּנִים
חַיִּילִים אֶלְמוּנִים הִנָּנוּ, בְּלִי מַדִּים,
וּסְבִיבָנוּ אִמָּה וְצִלְמוֹת.
כָּלֵנוּ גִיסָנוּ לְכָל הַחַיִּים:
מְשׁוּרָה מְשַׁחֵרֵר רַק הַמָּוֶת.

לֹא גִיסָנוּ בְּשׁוֹט כְּהֶמוֹן עֶבְדִּים,
כְּדִי לִשְׁפֹךְ בִּנְכָר אֶת דָּמָנוּ.
רְצוֹנָנוּ: לְהִיּוֹת לְעוֹלָם בְּנֵי-חוֹרִין!
חֲלוֹמָנוּ: לְמוֹת בְּעַד עַמָּנוּ!

וּמִכָּל עֶבְרִים רַבְבוֹת מְכַשׁוֹלִים
שֶׁם גּוֹרֵל אֶכְזָרִי עַל דָּרְכָנוּ;
אֶךְ אוֹיְבִים, מְרַגְלִים וּבִתֵּי-אֲסוּרִים
לֹא יוֹכְלוּ לַעְצֹר בְּעַדָּנוּ.

- מה ניתן ללמוד ממילות ההמנון על אופיו ומטרותיו של ארגון הלח"י? פרטו והדגימו.
- ההמנון מתאר את הבדידות והמכשולים של לוחם הלח"י - מדוע לדעתכם הם סבלו מכך? כיצד משתקפת בהמנון התקופה בה קם הארגון?
- אלו מסרים ערכיים עולים מן השיר? האם אתם מסכימים עם מסרים אלו? נמקו את עמדתכם.

האצ"ל

הפילוג ופרישת חברי הלח"י מהאצ"ל, יחד עם פטירתו הפתאומית ב-1940 של ז'בוטינסקי, מצביא האצ"ל ומותו של מפקד האצ"ל דוד רזיאל בפעולה בעיראק ב-1941, פגעו קשות בכוחו של הארגון. יעקב מרידור, שהתמנה למפקד האצ"ל לאחר מות רזיאל, עסק בשיקום הארגון, וכשהגיע מנחם בגין לארץ כחייל של צבא אנדרס הפולני שנלחם לצד בריטניה וברית המועצות, הציע לו את הפיקוד. בסוף 1943 התמנה בגין למפקד האצ"ל, ופתח תקופה חדשה בתולדות האצ"ל. גישתו של בגין, שלדמותו הדומיננטית ויכולת המנהיגות שלו הייתה השפעה גדולה על עיצוב הארגון, הייתה תקיפה יותר, והוא התנגד להבלגה ולשיתוף הפעולה ההדוק עם הבריטים.

מנחם בגין (1913-1992, תרע"ג-תשנ"ב) - מפקד האצ"ל בשנים 1943-1948 (תש"ג-תש"ח) וראש הממשלה השישי של מדינת ישראל. בגין החל את דרכו הפוליטית כמנהיג ציוני בתנועת בית"ר בפולין. בראשית מלחמת העולם השנייה ברח מזוורשה לוויילנה וכעבור שנה נעצר על ידי המשטרה החשאית הסובייטית. לאחר שחרורו, יחד עם אזרחים פולנים נוספים, התגייס לצבא הפולני, ובעת שירותו בצבא הפולני עבר בארץ ישראל, כששוחרר מהצבא הפך למפקד האצ"ל ב-1943. היה ראש תנועת החירות וראש תנועת הליכוד ומטעמן כיהן כחבר כנסת מאז הבחירות לכנסת הראשונה ב-1949. ב-1977 (תשל"ז) התמנה לראש הממשלה, וכעבור שנתיים חתם על הסכם השלום עם מצרים, (להלן פרק 16). ב-1982 יצא למבצע "שלום הגליל" שהתפתח למלחמת לבנון הראשונה. ב-1983 התפטר בגין מתפקידו כראש הממשלה.

ב-1944, לקראת סופה של המלחמה, כשכבר היה ברור שגרמניה תובס, והעזרה במלחמה נגדה לא הייתה כבר הכרחית, החל גם האצ"ל בפעולות נגד הבריטים. האצ"ל האשים את הבריטים בהתעלמות מצורכי היישוב והעם היהודי כולו, התעלמות שמנעה מהמוני יהודי אירופה את תקוותם האחרונה להצלה. האצ"ל אמנם תקף מרכזים בריטיים, אך עשה זאת תוך הימנעות ככל האפשר מפגיעה בחיי אדם. היעד הראשון שהותקף ב-1944 היה משרדי העלייה הממשלתיים בירושלים, תל אביב וחיפה שסימלו בעיני היישוב את גזרות העלייה. בהמשך פוצצו גם משרדי מס ההכנסה (גם כן בשלוש הערים הללו), שאותם הגדיר הארגון "המכשיר הראשי לניצול הפועל והאזרח העברי על ידי ממשלת הבגידה". שתי ההתקפות התבצעו במוצאי שבת, כאשר המבנים ריקים מאדם, ואזהרות מוקדמות פורסמו בקרבת הבניינים.

קטעים מתוך כרוז האצ"ל על חידוש המאבק בבריטים ב-1944

אנו עומדים בשלב הסופי של מלחמת עולם זו. כיום עושה כל עם ועם את חשבונו הלאומי: מה הם נצחונותיו ומה הן אבדותיו? באיזו דרך עליו ללכת כדי להשיג את מטרותיו ולמלא את יעודו? מי הם ידידיו ומי אויביו? כל עם חופשי עליו לענות על שאלות אלו. אנו עומדים בשלב האחרון של המלחמה; אנו עומדים בפני ההכרעה ההסטורית של גורלנו לדורות [...].

הספר הלבן נשאר בתקפו. הוא מתגשם, למרות בגידת הערבים ונאמנות היהודים; למרות הגיוס ההמוני לצבא הבריטי; למרות שביתת הגשק והשקט בארץ ישראל; למרות הטבח של המוני בית ישראל באירופה [...]. הפסדנו במשך ארבע שנות המלחמה מיליונים של טובי עמנו; מיליונים אחרים עומדים בסכנת ההשמדה. וארץ ישראל סגורה ומסוגרת כי שולט בה שלטון בריטי, המגשים את הספר הלבן, וחותר לחיסול התקווה האחרונה של עמנו.

אל העם העברי בציון!

אנו עומדים בשלב הסופי של מלחמת עולם זו. כיום עושה כל עם ועם את חשבונו הלאומי: מה הם נצחונותיו ומה הן אבדותיו? באיזו דרך עליו ללכת כדי להשיג את מטרותיו ולמלא את יעודו? מי הם ידידיו ומי אויביו? כל עם חופשי עליו לענות על שאלות אלו. אנו עומדים בשלב האחרון של המלחמה; אנו עומדים בפני ההכרעה ההסטורית של גורלנו לדורות [...].

הספר הלבן נשאר בתקפו. הוא מתגשם, למרות בגידת הערבים ונאמנות היהודים; למרות הגיוס ההמוני לצבא הבריטי; למרות שביתת הגשק והשקט בארץ ישראל; למרות הטבח של המוני בית ישראל באירופה [...]. הפסדנו במשך ארבע שנות המלחמה מיליונים של טובי עמנו; מיליונים אחרים עומדים בסכנת ההשמדה. וארץ ישראל סגורה ומסוגרת כי שולט בה שלטון בריטי, המגשים את הספר הלבן, וחותר לחיסול התקווה האחרונה של עמנו.

אסתר רזיאל נאור (1911-2002, תרע"ב-תשס"ג) - נולדה בליטא, ועלתה לארץ עם משפחתה בהיותה בת 3. בימי מלחמת העולם הראשונה גורשה משפחתה למצרים ומשם שבה לרוסיה ולאחר המלחמה חזרה שוב ארצה. אסתר עסקה בהוראה בבית ספר בירושלים. במקביל הצטרפה לארגון בית"ר. אחיה דוד רזיאל, שהיה מפקד האצ"ל, צרף אותה לארגון. באצ"ל היא נשאה מספר תפקידים: היא השתתפה בפעולות, הייתה קריינית ברדיו המחתרתי "קול ציון הלוחמת", ואף הייתה חברה במפקדת האצ"ל. היא נישאה לאיש האצ"ל יהודה נאור. בשנת 1944 כחיפוש בבית הזוג מצאו הבריטים משדר רדיו. כתגובה נשלחה אסתר לכלא הנשים בבית לחם, בהיותה הרה, ובעלה הוגלה לכלא באפריקה, בו נכלא מעל 4 שנים, עד להקמת המדינה. לקראת לידת ביתה היא שוחררה מן הכלא, אך הייתה תחת מעקב בריטי צמוד ולכן לא יכלה עוד לפעול בארגון. לאחר הקמת המדינה הצטרפה למפלגת "חרות", והייתה חברה כנסת מטעם המפלגה במשך 25 שנים.

התנגדות בהנהגת היישוב למאבק המזוין בבריטניה - ה"סזון"

הנהגת היישוב ראתה בחומרה רבה את אי הציות לה, ואת הפגיעה בבריטים בעת המלחמה. היא תבעה משני ארגוני המחתרת העצמאיים, האצ"ל והלח"י שכונו **הפורשים**,* להפסיק מידית את פעולתם נגד הבריטים. הלח"י הסכים, האצ"ל סירב להישמע להוראה זו. בתגובה הוחלט על ידי הנהגת היישוב להפסיק את פעילותו בכוח. החשודים בחברות בארגון הוצאו ממוסדות עבודה ולימודים, וחברי הארגון נאסרו בידי אנשי ההגנה, ופעמים אף הוסגרו לבריטים. תקופה זו - בין דצמבר 1944 לפברואר 1945 - מכונה **הסזון** על שם הכינוי בצרפתית לעונת הציד. הסזון נפסק כמה חודשים מתחילתו בעקבות התנגדות נרחבת ביישוב היהודי, בעיקר במחנה האזרחי ובמחנה הדתי. מפקד האצ"ל מנחם בגין הורה לאנשיו שלא להתנגד בנשק לאנשי ההגנה, וכך הוא מנע מלחמת אחים.

הסזון הופנה כלפי האצ"ל בלבד, לא כלפי הלח"י - מדוע? לטענת אנשי האצ"ל, הלח"י לא נרדפו מכיוון שהגיעו להסכם עם ההגנה. לעומתם אנשי הלח"י טענו שהם לא הגיעו לשום הסכם עם ההגנה, והם לא נרדפו על ידה כי ההגנה פחדה להתעסק איתם. ככל הנראה, הסזון כוון כלפי אצ"ל כי לארגון זה היו שאיפות פוליטיות להנהגת היישוב היהודי בארץ ישראל, בניגוד ללח"י. על כן הוא היווה איום בעיני דוד בן גוריון על ההגמוניה השלטונית של מפא"י בראשותו.

לסיכום הסעיף:

היישוב היהודי נאבק במגבלות העלייה הבריטיות באמצעות **ההעפלה**, העלייה הבלתי חוקית שסייעה להצלת יהודים מאירופה, וברכישת קרקעות והתיישבות ברחבי הארץ. רוב היישוב היהודי בארץ ישראל והנהגתו הרשמית התנגדו לפגיעה צבאית ישירה בבריטים. על רקע זה הלח"י, שהתנגד להפסקת המאבק הצבאי בבריטים, תקף מוסדות ואישים בריטיים. בסוף המלחמה, גם האצ"ל החל לפגוע במוסדות בריטיים.

לסיכום הפרק

בפרק זה התוודענו לדילמות שהיו בהנהגת היישוב היהודי ביחס לבריטים בזמן מלחמת העולם השנייה: האם להפסיק את המאבק נגד הספר הלבן השלישי לטובת שיתוף פעולה נגד אויב משותף - הגרמנים ובעלי בריתם? ומשהחליטה הנהגת היישוב לשותף פעולה עם הבריטים - באלו אופנים ניתן לשותף פעולה וכיצד להמשיך עם זאת את המאבק בבריטים לביטול הספר הלבן השלישי?

ראינו איך הנהגת היישוב ניסתה להלך בין הטיפות. מצד אחד היא סייעה ללחימה בגרמנים ובעלי בריתם בכל דרך שהייתה בידה (ובתוך כך גם הגנה על היישוב היהודי עצמו): במידע מודיעיני, בהתגייסות לצבא הבריטי, ובפעולות של המחותרות בשירות הבריטים.

מצד שני ניסתה הנהגת היישוב גם להביא להצלת יהודי אירופה, באמצעות ההעפלה, זאת למרות ההתנגדות הבריטית להכנסתם בשערי הארץ. בנוסף פעלה גם לפיתוח ההתיישבות בארץ, למרות הגבלות הספר הלבן. ראינו גם כי הלח"י, ולקראת סוף המלחמה גם האצ"ל, בחרו במאבק מזוין בבריטים, על אף המלחמה.

למרות הפסקת המאבק הפוליטי והמזוין בבריטים, היישוב היהודי המשיך להתפתח בשנות המלחמה לקראת הקמת המדינה. העלייה וההתיישבות (הלגאליות והבלתי-לגאליות), יחד עם השגשוג הכלכלי שהיה בארץ לקראת סוף המלחמה, ביססו את היישוב וקידמו אותו לקראת הקמת המדינה.

תאריך הפרק

1945	1944	1943	1942	1941	1940	1939
(תש"ה) - תום מלחמת העולם השנייה	(תש"ד) - הקמת הבריגדה היהודית ושליחת הצנחנים מארץ ישראל לאירופה, הכרזת המרד של האצ"ל נגד הבריטים	(תש"ג) - מרד גטו ורשה, הקמת הקיבוצים כפר עציון ויד מרדכי	(תש"ג) - מפלת כוחות הציר במצרים והסרת איום כיבוש של ארץ ישראל	(תש"א) - מבצע ברברוסה, הקמת הפלמ"ח, טביעת אניית סטרומה	(ת"ש) - הכיבוש הגרמני של מערב אירופה, הקמת הלח"י	(תרצ"ט) - פרוץ מלחמת העולם השנייה

ומזה עלינו ללמוד ולקחת לקח טוב, שלא להיות נופלים ברוחנו גם מחרדתה של הנפילה הנוראה, אשר נפל ישובנו כעת על ידי הרשעים הרוצחים הטמאים אשר הרגו בזדון חסידי עליון, גדולי התורה והיראה (בירושלים, בחברון, במוצא, ובצפת, וביתר המקומות הקדושים אשר בארצנו הקדושה), ואשר החריבו נאות יעקב אשר נבנו במסירות נפש ועמל דורות ואשר זעזעו את כל יסוד קיום ישובנו בארץ ישראל. הכיסוי הזה אשר נכסה הגואל [...] אמנם נורא ואיום הוא, יש בו צדדים שהוא עולה במחשכיו על כל הירידות אשר סבלנו מאז התחיל ישובנו להבנות. אבל ברור הדבר, שלפי הערך של הכסוי הזה גדול יהיה האור אשר יגלה [...]

[בתוך: מאמרי הראיה, א'-ב', התשד"ס, עמ' 360-361]

1. על פי הרב קוק, כיצד יש להתייחס אל גל המאורעות הקשים המתרחשים בארץ?
2. הרב קוק כתב כי "מכל ירידה אשר סבלנו נצמחה אחר כך עליה והתפתחות יותר גדולה". באיזה דרך התממשו דבריו אלו במאורעות? נמקו והדגימו.
3. נסו להסביר: מדוע צמיחה מגיעה מתוך משבר דווקא?

תאריכון הפרק

1930	1920	1910
1930 (תרצ"א) - ספר לבן שני (של פאספילד) 1931 (תרצ"א) - הקמת האצ"ל, איגרת מקדונלד 1936-1939 - פרעות תרצ"ז-תרצ"ט/המרד הערבי הגדול 1937 (תרצ"ז) - ועדת פיל, התחלת התיישבות חומה ומגדל, הוויכוח על ההכלגה, התפתחויות ביצועיות בהגנה 1939 (תרצ"ט) - ועידת השולחן העגול, ספר לבן שלישי (של מקדונלד)	1920 - פרעות תר"פ-הקמת ההגנה 1921 - פרעות תרפ"א 1922 (תרפ"ב) - ספר לבן ראשון (של צרצ"ל) 1929 - פרעות תרפ"ט	1917 (תרע"ז-ח) - כיבוש צבאי בריטי של ארץ ישראל